

Свідомий батьківський контроль як запобіжник формування девіантної поведінки підлітків

Тетяна Вергель

магістранка кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: VerhelTL@krok.edu.ua

Ірина Сингаївська

кандидат психологічних наук, професор,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: irinas@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-6802-0081

Девіантна поведінка в сучасних дослідженнях визначається як вчинок чи дії людини, які не відповідають офіційно встановленим чи фактично сформованим у даному суспільстві нормам. Це соціальне явище виявляється в масових формах людської діяльності, які виходять за рамки прийнятих норм.

Поведінкові норми визначають те, що вважається прийнятним і неприйнятним у конкретному культурному, соціальному та інституційному контексті. Девіантна поведінка порушує ці норми та може включати в себе широкий спектр дій, від незначних порушень до серйозних правопорушень.

Основні аспекти сучасного визначення девіантної поведінки включають:

1. Нормативність. Девіантна поведінка оцінюється в контексті наявних норм і стандартів у конкретному суспільстві. Те, що може бути девіантним в одному культурному середовищі, може бути прийнятним в іншому.

2. Офіційні та фактичні норми. Дослідження девіантної поведінки враховує відхилення від офіційно встановлених норм, а також від норм, які фактично існують у суспільстві. Це враховує реальний стан справ, а не лише формальні правила.

3. Масовий характер. Девіантна поведінка може приймати масові форми, виражені в різних сферах діяльності, таких як економіка, політика, культура чи освіта.

4. Пов'язаність з поведінковими нормами. Поняття девіантної поведінки нерозривно пов'язане з ідеєю поведінкових норм. Вона стосується порушень прийнятих правил та очікувань, що визначають прийнятний спосіб поведінки у суспільстві [1].

Як свідчать дослідження, діти підліткового віку належать до групи підвищеного ризику виникнення девіантної поведінки, що зумовлюється низкою причин: по-перше, закономірно зумовленими є внутрішні труднощі перехідного періоду; по-друге, невизначеність соціального статусу впливає на особистісне самопочуття дитини в суспільстві; по-третє, на сім'ї як мікросередовищі, що покликане забезпечити становлення особистості школяра, відображається нестабільність суспільного розвитку, який супроводжується виникненням екстремальних ситуацій; по-четверте, підлітки зазвичай не готові до подолання

суперечностей, зумовлених зміною механізмів соціального контролю. В зв'язку з цим, важливим напрямом виховної роботи з підлітками має бути профілактика девіацій, зумовлених всією сукупністю причин, мотивів, обставин і чинників, які складають явні або приховані механізми формування девіантної поведінки особистості [2].

Свідомий батьківський контроль і постійна якісна взаємодія є дієвою стратегією запобігання формуванню девіантної поведінки підлітків. Батьки та опікуни повинні бути уважними до того, з якими групами взаємодіють їхні діти, та вживати заходів для запобігання негативному впливу. Також батьки мають дати дітям можливість без ризику вивчати самих себе. Такий підхід стане основою для взаємної поваги та довіри, буде початком тривалих дорослих відносин. Максимальна підтримка, де немає засудження, оцінки, порад, негативного минулого, а лише сьогодення та майбутнє. У підлітковому віці змінюється психологічна значущість батьків для дитини. Сім'я має бути тим середовищем, яке задовольняє потреби в емоційній підтримці та прийнятті, внаслідок чого формується сприятливий психологічний клімат, який позитивно впливає на формування особистості [3]. Це в свою чергу є надійним запобіжником формування девіантної поведінки.

Свідомий батьківський контроль грає важливу роль у формуванні позитивного соціального оточення для дітей і підлітків, а також у запобіганні можливого негативного впливу. Ось кілька ключових аспектів, які варто враховувати:

1. Спілкування із дітьми. Батьки повинні встановлювати відкриту та довірливу комунікацію із своїми дітьми. Розмови про те, з якими групами діти взаємодіють, дозволяють батькам краще розуміти їхні інтереси, переконання та поведінкові патерни.

2. Активна участь в житті дітей. Батьки повинні активно брати участь у житті своїх дітей, відвідуючи заходи у школі, заняття та позашкільні активності. Це не тільки надає батькам можливість бачити, з ким взаємодіють їхні діти, але і показує дітям, що батьки цікавляться їхнім життям.

3. Встановлення меж і правил. Батьки повинні встановлювати чіткі межі та правила для своїх дітей, включаючи ті, що стосуються взаємодії з різними групами. Це може включати обговорення годин повернення додому, місць, куди діти можуть ходити, та інших обмежень.

4. Співпраця з іншими батьками. Співпраця з батьками інших дітей може бути корисною для обміну інформацією і спільного вирішення питань, пов'язаних із взаємодією дітей та підлітків з різними групами.

5. Навчання соціальним навичкам. Батьки можуть навчати своїх дітей соціальним навичкам, таким як адаптація до різних соціальних ситуацій, виявлення та вирішення конфліктів, що може зробити їх менш вразливими до негативних впливів. Забезпечення підліткам можливостей розвивати позитивні соціальні навички може зменшити ймовірність попадання у девіантні соціальні групи.

6. Моніторинг онлайн активності. Враховуючи реалії сучасного світу, батьки повинні моніторити онлайн активності своїх дітей, оскільки взаємодія з різними групами може відбуватися в інтернеті. Навчання безпечному поводженню в інтернеті та свідомому використанню цифрових ресурсів є важливою частиною батьківського контролю.

7. У підлітковому віці виникає специфічне новоутворення – здатність до рефлексії батьківської думки і подальшої побудови власної позиції щодо цієї батьківської думки та оцінки. Підлітки сприймають батьківську точку зору як одну з можливих щодо себе, але не єдину і безапеляційну. Разом з цим, саме підтримка сім'ї, безумовне прийняття підлітка, його інтересів батьками є найбільш значущими чинниками впливу на розвиток його адекватної самооцінки. Відтак, сприятлива атмосфера в сім'ї та доброзичливе ставлення батьків є ґрунтовною умовою формування подальшого підкріплення позитивної самооцінки у підлітковому віці [4]. А впевнена в собі дитина – сильна дитина, яка може протистояти викликам соціуму.

Свідомий батьківський контроль створює здорове середовище для розвитку дітей та підтримує їх в уникненні девіантної поведінки шляхом створення позитивних соціальних зв'язків та забезпечення безпеки в їхньому соціальному середовищі.

Список використаних джерел

1. Савельєва Н. М. *Соціальна профілактика девіантної поведінки: курс лекцій з презентацією*. Полтава : ПНПУ, 2016. 110 с.
2. Самойлов А. М. *Профілактика девіантної поведінки підлітків у соціально-виховному середовищі загальноосвітньої школи*. Вінниця : ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського, 2017.
3. Сингаївська І. В., Іванова О. В. *Коучинговий підхід як інструмент для встановлення довірливих стосунків між батьками і підлітками*. *Вчені записки Університету «КРОК», 2023. № 2 (70). С. 166–172.*
4. Сингаївська І.В., Хохліна І.В. *Психологічні особливості самооцінки дітей підліткового віку*. *Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей II Міжнародної конференції (Київ, 20 листопада 2020 р.)*. К.: Університет "КРОК", 2020. С. 90–92.